ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ВІННИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

СХВАЛЕНО
Науково - методичною радою
КВНЗ «Вінницька академія
безперервної освіти»
Протокол №3
від 02.11. 2023 р.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказом Департаменту
гуманітарної політики Вінницької
обласної військової адміністрації
29.12.2023 р. №301

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

декоративно –ужиткового профілю

гуртка **«Українська народна лялька»**

Початковий та основний рівні, 2 роки навчання

Вінниця – 2023

ОБГОВОРЕНО ТА СХВАЛЕНО
Педагогічною радою Вінницького
обласного центру технічної
творчості учнівської молоді,
протокол № 3 від 18.09.2023
Голова педради

_____Петро ЖУПАНОВ

Укладач:
Місюра Юлія Володимирівна – керівник гуртка Вінницького обласного центру технічної творчості учнівської молоді.

Пояснювальна записка

Особливої уваги у вирішенні проблем позашкільної освіти набувають питання забезпечення змістовного дозвілля та професійного самовизначення дітей та молоді. Створення навчальної програми гуртка «Українська народна лялька» обумовлено необхідністю національно-культурного відродження України та передбачає зростання ролі процесу виховання підростаючого покоління на основі народних традицій, народної культури, оволодіння техніками народних ремесел.

Ця програма надає можливість якомога повніше розкрити образ української народної ляльки, висвітлити її семантичні прообрази та історичні прототипи, визначити її місце і роль в українській іграшковій культурі. У навчальній програмі використано здобутки сучасної археології, історії, фольклористики, етнології, культурології, та філософії.

Велике значення має соціалізація вихованців гуртка у суспільстві. Дитина, вихована у гуманістичних традиціях готова вже в молодшому шкільному віці узгоджувати свої інтереси з інтересами суспільства, готова бути корисною цьому суспільству. Навчальна програма включає проведення благодійних ярмарків, аукціонів для створення у колективі гуртка сприятливого середовища для формування особистості дитини, пошук найбільш ефективних прийомів і методів здійснення виховного впливу на кожного вихованця.

Навчальна програма гуртка «Українська народна лялька» рекомендовано для дітей молодшого та середнього шкільного віку і може бути використана в умовах діяльності як позашкільних, так і загальноосвітніх навчальних закладах.

Програма передбачає 2 роки навчання: 1-ий рік – початковий рівень – 144 години на рік - 4 години на тиждень; 2-ий рік – основний рівень – 216 годин на рік - 6 годин на тиждень. Програма гуртка розрахована на навчання дітей молодшого та середнього шкільного віку.

Програма першого року навчання передбачає розвиток навичок художньої творчості, кольоросполучення, уявлення про пропорції, виразність форм, ознайомлення з матеріалами для виготовлення ляльки, історією виникнення та вдосконалення народної ляльки, серією обрядових та ігрових ляльок, розвитком народних промислів, пов'язаних з виготовленням ляльки, основними технологічними процесами виготовлення ляльки, послідовністю виконання окремих операцій у створенні та оформленні ляльки, уміння робити прості у виготовленні традиційні ляльки, ескізи виробу, добирати та розкроювати тканину, оздоблювати свою роботу, вивчення властивостей матеріалів, з яких виготовляється найпростіша лялька (тканина, нитки), оволодіння прийомами й методами роботи з матеріалами та інструментами, дотримання правил безпеки життєдіяльності.

Програма другого року навчання передбачає розвиток вміння працювати з різними матеріалами, історичними відомостями, передбачає перехід до виконання складніших, порівняно з початковим рівнем, виробів, створення тематичних композицій, самостійне вирішення творчих завдань, проектування і виготовлення оригінальних ляльок у сучасній манері, створення композицій з ляльок за сюжетами українських народних казок, творів українських письменників, поетів.

Програма адаптована, в основу програми гуртка покладені типові програми гуртків декоративно-ужиткового та образотворчого профілю.

Метою навчальної програми є формування компетентностей особистості у процесі залучення до народної творчості.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

пізнавальної: опанування техніками виготовлення українських традиційних ляльок, з поняттями та знаннями, які стосуються народної творчості;

практичної: вироблення трудових вмінь, навичок обробки матеріалів, роботи з інструментами, засвоєння технологій виготовлення різноманітних виробів з природного матеріалу та тканини; застосування оздоблювальної фурнітури;

творчої: створити оптимальні умови для творчого розвитку та сприяти самореалізації кожної особистості в умовах позашкільної освіти;

соціальної: розвиток стійкого інтересу до мистецтва свого народу, його історії; популяризації народних промислів; виховання позитивних якостей емоційно-вольової сфери (самостійність, наполегливість, працелюбство тощо), доброзичливості й товариськості у ставленні до інших, вміння

працювати в колективі; виховання національно свідомого громадянина України.

Методами опрацювання навчального матеріалу є: репродуктивний метод навчання з розповіддю, яка супроводжується показом репродукцій, бесід з оглядом ляльок та аналізом їхніх конструкцій, творчий та проблемно-пошуковий методи, ескіз моделі іграшки або ляльки, підбір матеріалу, з якого буде виготовлятися лялька, робота з технологічними картками, розкрій тканини, плетіння, шиття деталей, вишивка елементів одягу, виготовлення прикрас та атрибутів, з'єднання деталей та оздоблення іграшки або ляльки, підготовка виробу до виставки, участі у конкурсах. Для виготовлення виробів з природного матеріалу передбачаються екскурсії на природу з метою заготівлі матеріалу.

Формами контролю за результативністю навчання є участь в конкурсах, виставках, захист навчального проекту або портфоліо.

Під час навчання вихованці поступово опановують різноманітні техніки виготовлення народних ляльок, оволодівають новим рівнем знань на основі раніше одержаних відомостей, які трансформуються у нові форми – авторську ляльку. Здобуття позитивного результату навчання може бути досягнуте за рахунок проектування процесу освіти. В основі методу проектів є його практична спрямованість на результат, який обов’язково має бути таким, щоб дитина могла побачити, осмислити, реально застосувати на практиці.

Для виконання особливо складних робіт і в період підготовки до виставок дитячих робіт проводяться індивідуальні заняття для найбільш обдарованих дітей.

Для виконання складних композицій використовується робота у групах. Ця форма організації праці дозволяє ефективно виконувати трудомістку роботу, згуртовує дітей, надихає їх до творчості, викликає бажання змагатися один з одним і допомагати товаришу.

Застосування педагогічних ігрових технологій сприятиме підтримці стійкого інтересу до опанування навчальним матеріалом.

Програма є орієнтовною. Керівник колективу може вносити у її зміст зміни та доповнення, плануючи свою роботу з урахуванням умов. Орієнтовним є і розподіл годин за темами. Керівник може сам визначати кількість годин, потрібних йому для викладення відповідної теми.

Початковий рівень, перший рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва розділу	Кількість годин		
		теоретичні	практичні	усього
1.	Вступ	2	-	2
2.	Історія української народної ляльки	2	6	8
3.	Ляльки з природних матеріалів	3	21	24
4.	Ляльки з волокнистих матеріалів	2	14	16
5.	Ігрові ляльки	4	22	26
6.	Традиційні українські народні ляльки та іграшки	6	48	54
7.	Екскурсії, конкурси, свята, виставки	-	12	12
8.	Підсумок	-	2	2
	Разом	**19**	**125**	**144**

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи гуртка на навчальний рік. Правила поведінки в колективі. Інструменти та матеріали. Інструктаж з основ безпеки життєдіяльності. Організаційні питання.

2. Історія української традиційної народної ляльки (8 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з історією української народної ляльки, традиціями української іграшкової культури. Основні вимоги до ляльок-оберегів та їх конструктивні особливості.

Практична частина. Виготовлення нескладної ляльки «Немовля»: замальовка майбутньої ляльки; підготовка матеріалів та інструментів; підготовка лекал із картону; виготовлення ляльки.

3. Ляльки з природних матеріалів (24 год.)

Теоретична частина. Бесіда про бережливе ставлення до природи. Основні поняття про природні матеріали, які будуть використовуватися в роботі: кукурудзиння, лугова трава, солома, різноманітні квіти та листя. Способи їх заготівки та зберігання. Інструменти які необхідні для роботі з природними матеріалами. Правила безпечної поведінки з колючими та ріжучими предметами. Поняття про виготовлення найпростіших ляльок-мотанок із природного матеріалу.

Практична частина. Виготовлення ляльки з природного матеріалу: замальовка майбутньої ляльки; збір та підготовка матеріалів, інструментів; ознайомлення з лялькаами - аналогами; виготовлення та оздоблення ляльки.

4. Лялька з волокнистих матеріалів (16 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з поняттям натуральних та штучних волокнистих матеріалів.

Структура та склад різноманітних ниток, джгутів, шпагату. Підбір необхідних матеріаів для виконання роботи.

Особливості роботи з волокнистими матеріалами.

Практична частина. Способи розпізнання натуральних та штучних текстильних матеріалів.

Збір колекції зразків різноманітних текстильних матеріалів.

Виготовлення ляльок із різноманітних волокнистих матеріалів.

Виготовлення ляльок-мотанок із ниток.

5.Ігрові ляльки (26год.)

Т*еоретична частина.* Тварини та птахи, які нас оточують. Домашні та дикі тварини. Демонстрування ілюстративного матеріалу про ігрову ляльку. Виразність образів тварин в іграшці, наділення їх рисами, притаманними людині. Простота й лаконічність анімалістичної іграшки. Пропорції та виразність форм. Декоративне оформлення.

Практична частина. Виготовлення анімалістичних іграшок: замальовка майбутньої ляльки; підготовка матеріалів та інструментів; підготовка лекал із картону; виготовлення ляльки.

6. Традиційні українські народні ляльки та іграшки (54 год.)

Теоретична частина. Структура вузлової ляльки. Ознайомлення вихованців із різноманітними способами виготовлення традиційної української ляльки та її головними деталями.

Ознайомлення дітей із символічним значенням одягу ляльки, його складовими деталями та різноманітністю виготовлення.

Складання схематичних малюнків. Підбір кольорів та їх значення в українській культурі. Поєднання різноманітних типів текстилю.

Практична частина. Виготовлення головних складових текстильної ляльки. Виготовлення одягу для ляльки. Створення різноманітних за складністю, розміром та способами виготовлення вузлових ляльок-мотанок.

7.Екскурсії, конкурси, свята, виставки (12 год.)

Практична частина. Дитячі ранки, родинні свята, пізнавально-ігрові програми, конкурси, благодійні заходи.

Екскурсії для ознайомлення з природою, історією та культурою краю.

Відвідування краєзнавчих, природничих та історичних музеїв.

Зустрічі з народними майстрами.

Святкування Дня знань, Дня міста, Нового року, Різдвяних свят, Днів іменинника тощо.

8. Підсумкове заняття (2 год.)

Практична частина. Проведення конкурсу на кращу роботу. Виставка робіт гуртківців. Відзначення кращих вихованців.

Основний рівень, другий рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва розділу	Кількість годин		
		теоретичні	практичні	усього
1.	Вступ	3	-	3
2.	Етнографічні особливості виготовлення ляльки-мотанки	6	6	12
3.	Регіональні особливості виготовлення ляльок	3	15	18
4.	Основи геометричної вишивки	2	28	30
5.	Виготовлення тематичних ляльок-мотанок	6	54	60
6.	Виготовлення композицій	6	24	30
7.	Виготовлення авторських ляльок-мотанок	2	34	36
8.	Виконання виставкових робіт	2	10	12
9.	Екскурсії, конкурси, виставки, свята. Суспільна корисна праця	12	-	12
10.	Підсумкове заняття	3	-	3
	Всього	**43**	**173**	**216**

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1.Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи гуртка на навчальний рік. Правила поведінки в колективі. Інструменти та матеріали. Інструктаж з основ безпеки життєдіяльності. Організаційні питання.

2. Етнографічні особливості виготовлення ляльки-мотанки (12год.)

Теоретична частина. Перші етнографічні відомості про Україну. Витоки української міфології, давні легенди і повір'я. Значення хреста на обличчі мотанки, символіка народного вбрання. Виготовлення ляльки та етнографічні особливості її оформлення. Поняття про український костюм, його складові, вишивка. Елементи конструювання українського вбрання (сорочка, плахта, віночок) для ляльок, його виготовлення та декоративне оформлення.

Практична частина. Виготовлення ляльки за етнографічними ознаками.

3.Регіональні особливості виготовлення ляльок (18 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з регіональними (Київщина, Вінничина, Чернігівщина, Слобожанщина, Буковина) особливостями виготовлення ляльок.

Практична частина. Виготовлення ляльок відповідно регіональних особливостей.

4.Основи геометричної вишивки (30 год.)

Теоретична частина. Українська народна вишивка, її історія. Основні поняття про геометричну вишивку. Характерні особливості геометричних вишивок різних регіонів України. Значення та символіка кольорів. Поняття про орнамент.

Різноманітність технік української вишивки. Технологія ручного вишивання: підготовка тканини, інструментів, пристроїв, добір ниток. Перенесення візерунка на тканину, техніка виконання «хрестика», гладі та нанизування

Практична частина. Виготовлення елементів одягу ляльки. Декоративне оформлення вбрання ляльки-мотанки вивченими способами вишивки.

5. Виготовлення тематичних ляльок-мотанок (60 год.)

Теоретична частина. Значення ігрової ляльки та особливості її виготовлення. Різновиди ігрових ляльок.

Значення оберегових ляльок, їх сакральне значення та роль в житті людини. Різновиди оберегових ляльок.

Особливості виготовлення сувенірних ляльок та їх призначення. Різновиди сувенірних ляльок.

Практична частина. Виготовлення ігрових, оберегових та сувенірних ляльок.

6. Виготовлення композицій (30 год.)

Теоретична частина. Поняття про композицію. Технологічні та естетичні вимоги до композиції.

Основні способи декоративного оформлення композицій. Підготовка ескізу композиції.

Практична частина. Виготовлення основних персонажів композиції та декоративних оздоблювальних елементів. Виготовлення композиції за ескізом та декоративне оформлення

7. Виготовлення авторських ляльок-мотанок (36 год.)

Теоретична частина. Робота над проектом «Моя лялька хоче стати відомою». Вибір індивідуального рішення заданої теми проекту. Самостійний підбір необхідних матеріалів та способів виконання завдання.

Творча презентація проекту. Аналіз роботи над проектом.

Практична частина. Виготовлення одної або декількох авторських виробів. Підготовка робіт до презентації.

8. Виконання виставкових робіт (12 год.)

Теоретична частина. Особливості підготовки та виготовлення виставкових робіт та їх відповідність тематиці.

Практична частина. Виготовлення робіт на виставку дитячої творчості. Участь у різноманітних конкурсах, виставках та ярмарках. Виготовлення композиційних іграшок-мотанок за самостійним творчим задумом.

9. Екскурсії, конкурси, виставки, свята (12 год.)

Практична частина. Дитячі ранки, родинні свята, пізнавально-ігрові програми, конкурси. Екскурсії для ознайомлення з природою, історією і культурою краю. Святкування Нового року, Різдвяних свят, тощо.

10. Підсумкове заняття (3 год.)

Практична частина Обговорення кращих робіт вихованців. Проведення виставки або конкурсу кращих виробів вихованців.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:
- українські національні традиції, національний костюм;
- історію народної ляльки;
- основні властивості кольорів;
- орнамент, його різновиди;
- принципи крою деталей;
- способи масштабування малюнка;
- властивості різноманітних текстильних матеріалів;
- способи поєднання тканин;
- види декоративного оздоблення виробів;
- умовні позначення на схемах;
- інструменти для ручної праці.

Вихованці мають уміти і застосовувати:
- підбирати для виготовлення ляльок природні та текстильні матеріали;
- поєднувати матеріали за фактурою та кольором;
- виконувати необхідні вузли та шви;
- виконувати масштабування;
- виконувати ескіз сувеніра;
- виконувати розкрій тканини;
- виготовляти оздоблювальні елементи;
- добирати пряжу, джгути, тасьми для виготовлення ляльок та сувенірів.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ
ГУРТКА «УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ЛЯЛЬКА»

Основне обладнання та матеріали	**Кількість**
Бязь	50 м
Кольорові стрічки	20 бобін
Клей ПВА	2 шт
Нитки «Муліне»	40 мотків
Нитки акрилові	5 мотків
Тканина для вишивання	10 м
Тканина лляна	20 м
П'яльця різного діаметра	10 наборів
Голки для ручної вишивки	10 шт
Шпильки швейні	2 упаковки
Сантиметрова стрічка	10 шт
Зразки ручних швів	10 шт
Природні матеріали	за необхідністю
Конопляний джгут	3 бобини
Картон	5 наборів

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Акрил – синтетичне волокно, виготовлене з поліакрилонітрилу або його похідних.
Бавовна – волокно бавовнику, з якого виробляють пряжу тканину т. ін.
Берегиня – охоронниця дому, господаря.
Вишивання – вишитий предмет або той, що вишивається.
Вінок – квіти, листя, гілки та ін., сплетені в коло, яким звичайно прикрашають голову.
Властивість – якість, ознака, характерні для кого -, чого-небудь.
Вузол – місце, де зв'язано кінці чого-небудь; петля, затягнута на мотузкові, линві і т. ін.
Геометрична вишивка – складається з ліній, точок і схематичних фігур (квадратів, конусів, трикутників і т. ін.).
Деталі – складова частина виробу і т. ін.
Джгут – туго скручений у вигляді канату шматок тканини, пучок соломи і т. ін.; скрутень.
Ескіз – малюнок, за яким створюють що-небудь.
Запаска – жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (перев. вовняної), що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки.
Іграшка – (предмет, яким бавляться діти), цяцька, лялька, цяцянка, забавка, виграшка, цяця.
Інструменти – знаряддя для праці.
Конструювати – створювати що-небудь у певному складі.
Кутання (намотування) – процес виготовлення вузлової ляльки-мотанки.
Лико – внутрішня частина кори молодих листяних дерев, перев. липи, що легко відокремлюється від стовбура і ділиться на стрічки. Стрічки з такої частини кори дерева, що використовуються для виготовлення різних побутових предметів.
Льон – однорічна чи багаторічна трав'яниста технічна рослина, зі стебел якої виготовляють волокно.
Лялька – дитяча іграшка у вигляді фігурки людини. Макет фігури якої-небудь істоти, зроблений з будь-якого матеріалу.
Лялька-бажаниця – з дуже довгими ручками, до яких прив'язуються стрічечки або інші дрібнички «дарують» ляльці, загадуючи бажання, а вона в свою чергу виконує їх за ті «дари».
Лялька-десятиручка – господині у помічниці, аби вона все встигала по господарстві;
Лялька-зернянка (круп'яничка) – лялька, набита зерном, яка приносить достаток у будинок.
Лялька-колиханочка (немовля) – лялька, яка оберігала малюків при народженні, в колисці, щоб дитячий сон був міцним і здоровим.
Лялька-мотанка (вузлова) – давній оберіг української родини.
Майстер – фахівець з якого-небудь ремесла.

Масштабування – збільшення або зменшення малюнка, схеми.
Міфологія – сукупність міфів якого-небудь народу.
Мотати – навивати, накручувати що-небудь на щось.
Наречена – (дівчина, жінка стосовно до того, з ким має одружитися), суджена; молода, княгиня (на весіллі); куниця (в обряді сватання).
Нерозлучники – ляльки поєднані спільними деталями (ручками) Окремий різновид обрядової ляльки, яка робилася на добробут і щастя.
Орнамент – оздоблювальний візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або стилізованих рослинних чи тваринних мотивів.
Оформлення – зовнішнє оздоблення чого-небудь.
Плахта – жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини.
Побут – загальний уклад життя; сукупність звичаїв, властивих якому-небудь народові, певній соціальній групі і т. ін.
Повір'я – перекази, легенди, в основі яких лежать своєрідні народні уявлення про зв'язки між явищами навколишнього світу і долею людини.
Пояс – шкіряна, матерчата, в'язана і т. ін. довга смуга для підперізування одягу в стані
Розкрій – те, що розкроєне; розкроєний і підготовлений для пошиття матеріал.
Рушник – довгастий шматок тканини (бавовняної, лляної, полотняної і т. ін.) для витирання обличчя, тіла, посуду тощо.
Сорочка – жіночий одяг, який одягають поверх білизни.
Сувенір – подарунок на згадку; річ, пов'язана зі спогадами про кого -, що-небудь.
Сутаж – тонкий плетений шнур, призначений для оздоблення одягу, виготовлення сумок тощо.
Схема – спрощене зображення в загальних рисах системи, будови чого-небудь або взаєморозташування, зв'язку частин чогось.
Текстиль – загальна назва ткацьких виробів із натуральних і хімічних волокон, а також пряжа й сировина для них.
Техніка виконання – сукупність прийомів, навичок, що застосовуються в певній діяльності, певному ремеслі, мистецтві. Володіння такими прийомами, навичками; професійне вміння, майстерність. Спосіб створення художнього зображення в живопису, скульптурі, вишиванні тощо.
Тулуб – частина тіла людини або тварини, за винятком голови, шиї, кінцівок.
Убрання – сукупність предметів, виробів із тканини, хутра, шкіри та ін., якими одягають, закривають тіло; одяг.
Фактура – своєрідність художньої техніки у творах мистецтва.
Фольклор- народна творчість.
Хрест – предмет і символ культу християнської релігії, який являє собою стрижень з однією або кількома поперечками у верхній половині.
Шпагат – зсукана, випрядена товста нитка, що вживається для упаковування, зв'язування, зшивання і т. ін.; шворка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьєва О. Г., Авдєєва І. Д. Українська іграшка. – К.: Мистецтво, 1973.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з. Дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.
3. Декоративно-ужиткове мистецтво: Словник./За аг. Ред. Я.П.Запаска. –Львів: Афіша, 2000.-Г.1-2.
4. Інтерактивні методи навчання: навч. посібник / за ред. П. Шевчука і П. Фенриха. — Щецін: Вид-во WSAP, 2005. — 170 с.
5. Наулко В., Артюх Л.А., Горлечко В. Ф. Культура і побут населення України: Навч. Посібник.-К.: Либідь, 1991.
6. Програма гуртка «Фольклорна лялька»/Укл. Л.М. Божко - К Інститут змісту і методів навчання, 1997.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання 5-9 класи.-К.: Шкільний світ, 2001.
8. Традиційне й особистісне у мистецтві / За заг.ред. М. Селівачова.-К.:УЦНК «Музей Івана Гончара», 2002.
9. Українська народна іграшка. - Львів, 1980.
10. Українські традиції і звичаї. Харків «Фоліо», 2006.